In het voorjaar van 2015 is in de Scheldemondregio een manifest verschenen over kunst in transitie en participatieve kunstpraktijken. *Dit komt voort uit een 'community of practice' – een leergierige gelegenheidsformatie van denkers, doeners en beslissers – die de tijd rijp vond voor* ***een constructief-kritische reflectie op de actuele en de potentiële rol van kunst in maatschappelijke ontwikkeling.*** *Deze brochure presenteert zes praktijken waar dit leerproces mede op gebaseerd is.* ***Op naar nog meer!***

KUNST IN TRANSITIE

PARTICIPATIEVE KUNST-PRAKTIJKEN IN DE SCHELDE-MONDREGIO

6 praktijk-voorbeelden

Redactie: An Van den Bergh & Sikko Cleveringa

Een project van Dēmos vzw (B) & CAL-XL (NL)

“De beschrijving van de zes projecten laat zien hoe de in het manifest besproken kernkwaliteiten en spanningsvelden zich in de praktijk manifesteren en hoe de ‘taal’ van het manifest kan helpen om deze te duiden. ”

Foto: Simon Allemeersch

Met het project 'Kunst in Transitie' onderzoeken Dēmos en CAL-XL de impact van participatieve kunstprojecten op maatschappelijke ontwikkeling in de Scheldemondregio. We zijn ervan overtuigd dat deze kunstpraktijken een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan een samenleving in transitie, doordat ze de betrokkenheid van burgers als uitgangspunt nemen. Vanuit de vaststelling dat er nog veel spraakverwarring bestaat over het belang, de aard en positie van deze praktijken, gingen we op zoek naar een taal om het hierover te kunnen hebben zonder te verzeilen in de gekende clichés en tegenstrijdigheden als artistiek versus sociaal, publiek versus privaat, instrumentalisering versus autonomie.

Tussen juni en september 2014 trok een 'Community of Practice' van meer dan dertig kunstenaars, cultuurprofessionals, academici en beleidsmakers op expeditie door Oost-Vlaanderen, West-Vlaanderen en Zeeland om samen participatieve kunstprojecten te bezoeken en hierover in gesprek te gaan met elkaar. De groep bezocht op 13 juni 2014 verschillende praktijken in Gent, op 18 juni 2014 in Kortrijk en Oostende en op 23 september 2014 in Terneuzen, Zierikzee en Zonnemaire. Tijdens deze expedities bekeken ze elkaar en zichzelf in een spiegel: Op welke maatschappelijke vragen spelen kunstenaars in? Waarom betrekken ze burgers bij hun onderzoek? En welk artistiek en maatschappelijk resultaat levert dat op? Een groep experten ging in december 2014 tijdens een denkdag dieper in op de bevindingen uit de expedities. Zij formuleerden een kader dat de rol en noodzaak van participatieve kunstpraktijken in maatschappelijke ontwikkeling uitklaart. Sandra Trienekens en Wouter Hillaert vertaalden de discussies in een manifest en presenteerden dit in februari 2015 tijdens een colloquium in Kunstencentrum Vooruit in Gent. Het manifest kadert de rol en noodzaak van participatieve kunstpraktijken in maatschappelijke ontwikkeling en gaat nader in op de rol die kunstenaars, overheid, middenveld, maatschappelijke organisaties en kunstenorganisaties daarin kunnen spelen.

In deze brochure werken we zes praktijkverhalen uit die tijdens onze expedities aan bod kwamen. Naast een korte praktijkbeschrijving lichten we telkens de vier kernkwaliteiten uit die we omschreven in het manifest:

Contextueel *kunstenaars doen artistiek onderzoek naar een (politiek-)maatschappelijk vraagstuk en sluiten daarbij aan op een – eventueel latente – urgentie bij burgers om daar zelf greep op te krijgen.*

Artistiek *de regie ligt bij een kunstenaar die zich persoonlijk committeert en vakkundig stuurt op verbeeldingskracht, samenwerkingskracht, vormkracht en esthetiek.*

Participatief *het maakproces betrekt burgers en relevante partijen rond een (politiek-)maatschappelijke bekommernis en creëert speelruimte voor een (experimentele) herbemiddeling van onderlinge relaties en beelden.*

Transformatief *het beoogde resultaat is een uitdagende artistieke productie, voor een breed publiek, die een kritische reflectie bevat en aanleiding geeft tot nieuwe (handelings)perspectieven.*

Tot slot gaan we onder de noemer 'strategische allianties' in op de samenwerking die nodig was om de praktijk te realiseren en hoe deze zich verder zou kunnen ontwikkelen.

De beschrijving van de zes projecten laat zien hoe de in het manifest besproken kernkwaliteiten en spanningsvelden zich in de praktijk manifesteren en hoe de 'taal' van het manifest kan helpen om deze te duiden. Het manifest moet in geen geval gelezen worden als een receptenboek. Het biedt wel inspirerende ingrediënten, een kader en een taal om in dialoog te kunnen gaan met verschillende partners, je eigen uitgangspunten te verhelderen en gezamenlijke doelstellingen te bepalen. We zijn niet uit op een absoluut antwoord op wat participatieve kunstpraktijken moeten zijn, maar willen wel leren hoe je elkaar steeds beter kunt verstaan en verschillen van inzicht productief kunt maken. In dat kader roept het manifest op tot het vormen van lokale, meerjarige strategische allianties rond participatieve kunstpraktijken om dat leerproces samen nog verder vorm en inhoud te kunnen geven. Niet alleen de praktijken maar ook de kaders en de taal kunnen dan nog beter beproefd en ontwikkeld worden.

Elk van de hier beschreven praktijken speelt zich af in een andere context en is uniek in de keuzes die daarin worden gemaakt. In elk project ligt ook een uniek leerproces besloten dat tot voortschrijdend inzicht kan leiden.

Laat je inspireren!

An Van den Bergh (Dēmos vzw)
& Sikko Cleveringa (CAL-XL)

Meer informatie over het project 'Kunst in Transitie', met o.a. een wervende video, expeditieverslagen en een volledige lijst van deelnemers aan de Community of Practice vindt u op de websites van Dēmos en CAL-XL:
→ *www.demos.be/programmas/kunst-in-transitie*
→ *www.cal-xl.nl/laboratorium/CoP/kunst-in-transitie*

Speciale dank gaat naar de organisaties en kunstenaars die actief betrokken waren bij de Community of Practice en de realisatie van het manifest en deze praktijkbrochure mee mogelijk maakten:

• OOST-VLAANDEREN
Kunstencentrum Vooruit → *www.vooruit.be*
Simon Allemeersch
→ *www.simonallemeersch.wordpress.com*
Bernadette Vandecatsije → *www.doubleface.be*
Elly Van Eeghem → *www.ellyvaneeghem.be*

• WEST-VLAANDEREN
Wit.h vzw → *www.vzwwith.org*
KleinVerhaal vzw → *www.kleinverhaal.be*
Bibliotheek Kris Lambert Oostende
→ *www.oostende.be/bibliotheek*

• ZEELAND
Zeeuwse Gronden en Coltek
→ *www.zeeuwsegronden.nl*
CBK Zeeland, centrum voor beeldende kunst, vormgeving en architectuur → *www.cbkzeeland.nl*
→ *www.krotofkans.nl*
Marjolijn Boterenbrood
→ *www.marjolijnboterenbrood.nl*
Jaap Verseput → *www.zonnemaire.com*
Scoop → *www.scoopzld.nl*
SWM en Wijktheater Middelburg
→ *www.welzijnmiddelburg.nl/in-de-wijk/wijktheater*

• SCHELDEMONDREGIO
Dit traject werd mede mogelijk gemaakt door subsidies van de drie betrokken provinciale overheden en het Scheldemondfonds.

“Het manifest moet in geen geval gelezen worden als een receptenboek. Het biedt wel inspirerende ingrediënten, een kader en een taal om in dialoog te kunnen gaan met verschillende partners, je eigen uitgangspunten te verhelderen en gezamenlijke doelstellingen te bepalen.”

Foto: Jef Boes

Foto: Jef Boes

SIMON ALLEMEERSCH

RABOT 4–358

Een documentaire voorstelling in coproductie met bewoners van de Rabotwijk

Foto: Simon Allemeersch

In 2012 nam theatermaker Simon Allemeersch zijn intrek in de Rabottorens in Gent. Deze sociale woonblokken liepen beetje bij beetje leeg omdat ze zouden worden afgebroken. Gedurende meer dan twee jaar vestigde hij er zijn atelier in één van de appartementen op de begane grond. Hij organiseerde er volkskeukens, ging in gesprek met bewoners, legde beelden vast en schreef zijn bevindingen op in een blog. Het werd een zoektocht naar antwoorden op heel eenvoudige vragen. Hoe komt het dat de eerste bewoners als dikkenekken werden bekeken? Hoe heeft dat zo snel kunnen veranderen? Waarom was de enige gemeenschappelijke ruimte in de torens een mortuarium? Wie heeft de vorm van deze gebouwen bedacht? Zo ontstond een verhaal van binnenuit over wonen, economie, armoede en persoonlijke ficties. Het resultaat van dit tweejarig artistiek en participatief onderzoek is een documentaire voorstelling op het snijpunt van architectuur, stadsontwikkeling, geschiedenis en vormgeving en dit alles in samenwerking met de bewoners.

Vier kwaliteiten uitgelicht

► *Contextueel*

De aanleiding voor het project Rabot 4-358 gebeurde eerder toevallig en organisch. Theatermaker Simon Allemeersch werd uitgenodigd door een bevriend sociaal werker om het afbraakproces van de Rabottorens van dichtbij te volgen. Aanvankelijk wist Simon niet wat hij met deze uitnodiging moest doen. Wat was zijn verhouding tot de Rabottorens en haar bewoners? Hij besloot er tijdelijk zijn atelier te vestigen in één van de leegstaande appartementen op de begane grond en de plek te gebruiken voor professionele afspraken en bezigheden. Heel snel wekte zijn verblijf wederzijdse nieuwsgierigheid bij de nog aanwezige bewoners en ze raakten in gesprek. Door deze gesprekken heen ervoer de kunstenaar een grote afstand tussen de mensen die de plannen voor de toekomst van het gebouw en de plek uittekenen en de mensen die het gebouw dagelijks meemaken door er te leven. Het ervaren van deze afstand deed vragen rijzen over het gewicht van het ene ten opzichte van het andere, over verantwoordelijkheid en schuld, over de nood aan het vastleggen van herinneringen en de nood om een verhaal te creëren rond de gebeurtenissen. Het atelier werd een plek die de link legde tussen beide werelden, een plek om verschillen te ontcijferen tussen binnen- en buitenwereld.

"***Er is een grote afstand tussen de mensen die de plannen tekenen en de mensen die het gebouw dagelijks meemaken.*** *Het atelier was een plek om die link te leggen. Zulke plekken zijn broodnodig, plekken die de link leggen tussen een binnen- en buitenwereld.*" (Simon Allemeersch, theatermaker)

► *Artistiek*

Wanneer Simon spreekt over zijn voorstelling blijkt het atelier, het bezette appartement, een cruciale plaats in te nemen. Door één van de muren te bekleden met een kamerbrede poster van een bos, installeerde hij in het

atelier een nieuwe ruimte of lege betekenaar die niet rechtstreeks aan de binnenwereld van het appartementsgebouw, noch aan de buitenwereld gelinkt was. Hierdoor werd ruimte gecreëerd voor verbeelding, voor nieuwe relaties en nieuwe perspectieven. Volgens Simon was onderhandelen rond betekenis de kern van zijn artistiek proces. Er moest voortdurend herbemiddeld worden, bijvoorbeeld tussen een dakloze en de oorspronkelijke bewoners, tussen de bewoners en de directeur van de woningmaatschappij, in het contact met de politie. Om dat te kunnen doen moest Simon een platform creëren waarin al die verschillende belangen en krachten bij elkaar konden komen. Zowel in zijn artistiek proces als via de verspreiding van het resultaat, de documentaire voorstelling, probeerde hij iets te verbinden wat niet verbonden was.

"***Ik probeer dingen te begrijpen, zelf een plek in te nemen in het geheel en een verhaal te vertellen.***" (Simon Allemeersch, theatermaker)

► *Participatief*

Met Rabot 4-358 was Simon niet aan zijn proefstuk toe wat betreft het betrekken van burgers bij zijn artistiek onderzoek. Hij houdt ervan om centrum en marge door elkaar te halen en zoekt bewust naar inhoudelijke coproducties met niet-artistieke partners. Dat voelt voor hem als een spannende manier van werken. Ook Rabot 4-358 had hij niet kunnen maken zonder de bewoners. Zijn aanpak kan worden omschreven als een integer interactief proces, gebaseerd op waarachtige relaties, 'ruildenken' en 'geëngageerde medeplichtigheid'.

"***Theater maak je nooit alleen. Maar dit noemden wij een coproductie,*** *wat een financieel woord is en dat is dan binnenste-buiten gekeerd. Dit is een voorstelling die 100% mijn voorstelling is. Dat geeft ook een verantwoordelijkheid. Maar de bewoners hebben mee geproduceerd.*" (Simon Allemeersch, theatermaker)

► *Transformatief*

Het project Rabot 4-358 heeft mensen en meningen met elkaar in contact gebracht die elkaar anders niet zouden ontmoeten. Het artistiek onderzoek is van iets heel sociaal, een langdurige en zeer persoonlijke relatie, naar iets heel politiek geëvolueerd, een lezing over de negatieve spiraal rond sociale huisvesting waarin de Rabottorens terecht zijn gekomen. De documentaire vertelt nieuwe verhalen over structurele problemen rond huisvesting, maar laat ook de fierheid van bewoners zien. Die dubbelheid stemt bij verschillende partijen tot nadenken maar is niet vrij van enige spanning. Zo vonden sommigen dat de kunstenaar hier buiten zijn functie was gegaan.

"***Ik wilde geen verhaal van schuld vertellen, wel één van fundamentele onmacht.*** *Het op gang brengen van dialoog is voor mij veel belangrijker dan het aanwijzen van een schuldige. Mensen helpen was absoluut niet mijn bedoeling. Het gaat sowieso niet over de privé van mensen. Maar er ontstaat wel*

iets, dat zeker." (Simon Allemeersch, theatermaker)

Strategische allianties

Het project Rabot 4-358 is ontstaan op initiatief van kunstenaar Simon Allemeersch in gesprek met Samenlevingsopbouw en sociale huisvestingsmaatschappij Woningent en werd meegefinancierd door de Dienst Cultuurparticipatie van de stad Gent, Kunstenwerkplaats Scheld'Apen en Kunstencentrum Vooruit. Hier is eerder sprake van een tijdelijk samenwerkingsverband dat de residentie van de kunstenaar mogelijk maakte dan van een strategische alliantie waar verschillende betrokkenen vanuit een gemeenschappelijke interesse de dialoog aangaan. De kunstenaar haalt aan dat verschillende producenten en partners relevant kunnen zijn op bepaalde momenten in het proces, maar dat de grote uitdaging is om een participatieve kunstpraktijk zoals Rabot 4-358 te ondersteunen zonder deze in een keurslijf te dwingen.

Meer informatie over Rabot 4-358:
→ www.rabotatelier.be
Meer informatie over de stadsresidenten van Kunstencentrum Vooruit in Gent:
→ www.vooruit.be/nl/project/detail/1021/De_stadsresidenten_van_Vooruit

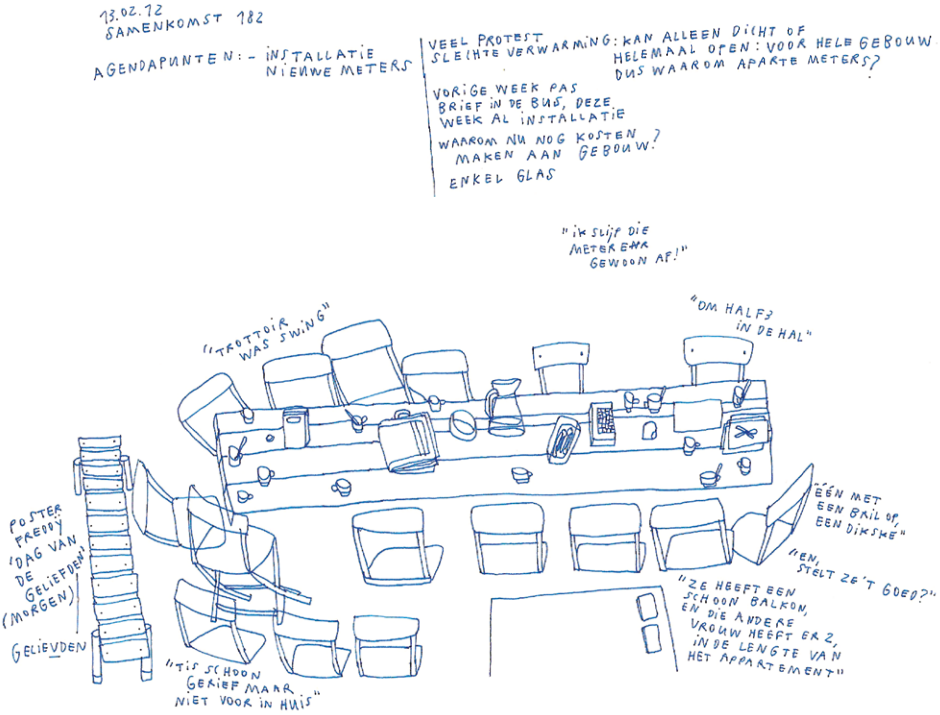

Tekening: Sofie van der Linden

Foto's: Erik Pauwels

VZW WIT.H

TIME IS WIT.H US

Nadenken over tijd die we delen

Wit.h vzw is een sociaal-artistieke werkplaats in Kortrijk. Hun missie is om personen met een verstandelijke beperking die zich artistiek willen ontplooien, uit te dagen. Dat doen ze vanuit een inclusieve benadering. Wit.h werkt actief samen met ateliers binnen zorgvoorzieningen. Deze verwijzen mensen met artistiek talent en goesting door naar Wit.h, en omgekeerd ondersteunt Wit.h de atelierwerking van voorzieningen. Het tentoonstellingsproject 'Time is Wit.h us' bracht 24 kunstenaars samen uit evenveel verschillende beeldende ateliers. Wit.h stuurde elk van hen een uniforme agenda van 24 uur toe, met als opdracht tijd te maken om de agenda in te vullen. De agenda's vormden het focuspunt van de tentoonstelling. In de overige ruimtes van het tijdelijke museum werd werk getoond dat tijd en tijdsbeleving op uiteenlopende manieren thematiseerde. Een afgewogen publieksprogramma creëerde één week lang een setting voor ontmoeting en dialoog over 'tijd' en 'de tijden waarin we leven'.

Vier kwaliteiten uitgelicht

► *Contextueel*

Het startpunt van 'Time is Wit.h us' was het herkenbaar sentiment van onzekerheid over 'de tijd waarin we nu leven': de financiële crisis, besparingen in de publieke sector, specifieke evoluties binnen de zorgsector, de toenemende werkdruk. Wit.h exploreerde dit sentiment vanuit een positieve reflex: wat als nu de tijd is van kunstenaars, van creatievelingen? Wat als vooral hun tijd en hun kijk op 'deze' tijd richting zou geven aan de toekomst? De particuliere tijdsbeleving van kunstenaars met een beperking, leverde unieke invalshoeken op en hield de toeschouwer een spiegel voor. Het publiek werd bewust dat ook zij impact hebben op de tijdsbeving van anderen, zij het als ouder of als familielid, als (zorg)professional of toevallige passant. De verschillen in tijdsbeleving werden versterkt door de scenografie van de tentoonstelling.

"***Met de tentoonstelling 'Time is Wit.h us' wilden we stilstaan bij het feit dat de tijdsbeleving van mensen met een beperking haaks staat op de hedendaagse ratrace.***" (Els Vermeersch, artistiek medewerker Wit.h)

► *Artistiek*

Wit.h nodigt kunstenaars doorgaans in duo uit – met en zonder beperking – voor langlopende residentietrajecten waarin de wisselwerking tussen de kunstenaars hun beide oeuvre laat groeien. Steeds vaker werkt Wit.h vanuit deze trajecten toe naar presentatiemomenten, om zo de specificiteit van het creatieproces samen met het werk over te brengen naar het publiek. 'Time is Wit.h us' is in deze optiek atypisch. Het is een schijnbaar klassiek gecureerde tentoonstelling met centraal een individuele creatieopdracht: de 24 agenda's. Waar Wit.h doorgaans het onderscheid tussen kunstenaars met en zonder beperking laat vervagen, toont 'Time is Wit.h us' enkel werk van mensen met een beperking. Hun tijdsbeleving komt zo centraal te staan en wordt versterkt door de museale setting. Wit.h presenteert de werken met een haast heilige ernst en beklemtoont zo de stem van mensen met een beperking als uniek en betekenisvol in maatschappelijke discussies.

“***Als je mensen uit die zorgcontext haalt, dan verandert dit iets aan hun status,*** *hun positie en hun zelfbeeld. Ook zij winnen aan sérieux.*” (Els Vermeersch, artistiek medewerker Wit.h vzw)

► *Participatief*

Waar Wit.h doorgaans het participatief element fixeert in het creatieproces – het werken met duo’s of kleinere groepen met zowel kunstenaars met als zonder beperking – verschuift het in ‘Time is Wit.h us’ naar het cureren van de creatieopdracht, de omkaderende tentoonstelling en het publieksgebeuren. De zoektocht naar kunstenaars wiens specifieke tijdsbesef resoneert in hun oeuvre, gebeurt via een breed consulteringsproces binnen ateliers van zorgvoorzieningen, musea en collectioneurs, van de kunstenaars zelf, maar ook van zorgverstrekkers, ouders en familieleden van mensen met een beperking en academici. Het aangesproken netwerk inspireert dan ook sterk het publieksgebeuren. ‘Time is Wit.h us’ voorzag op elke dag van de tentoonstelling een programma dat het publiek uitnodigde voor dialoog, reflectie en beleving van ‘tijd’ en ‘de tijden waarin we leven’. Daarin werden, naast verschillend artistieke vertalingen, ook eerder familiale of zorggerelateerde ervaringen aangegrepen als vertrekpunt. Via deze gelaagdheid nam Wit.h haar publiek mee in het onderzoek die het cureren van een tentoonstelling omvatte.

“***Zo intensief werken met kunstenaars met een beperking heeft een impact op het werkproces.*** *We kiezen heel bewust voor lange en trage processen. Die traagheid wordt ons ook opgedrongen door de mensen waarmee we werken.*” (Els Vermeersch, artistiek medewerker Wit.h vzw)

► *Transformatief*

Doorheen haar werking problematiseert Wit.h rigoureus de labels – art brut, outsider art of outsiderkunst – die binnen de kunsten verbonden worden aan de artistieke praktijk van mensen met een beperking. De ambivalentie die zo ontstaat, laten ze tijdens ‘Time is Wit.h us’ ook resoneren in actuele discussies rond o.a. inclusie en zorg. Het oeuvre van kunstenaars met een beperking biedt een inkijk in de unieke leef- en belevingswereld van mensen met een mentale handicap en vaak is het hun enige manier om deel te nemen aan maatschappelijke discussies. Hun kunst wordt in deze optiek een communicatiemiddel en het museum een platform dat hun particuliere stem articuleert en waardeert. ‘Time is Wit.h us’ ent een waarheidsclaim op hun stem en stelt die claim centraal in het publieksgebeuren. Dat is het startpunt van een transformatieve dialoog waarin zowel performers als het publiek zich actief moet verhouden tot de kunstwerken als stem van mensen met een beperking. De manier waarop Wit.h die dialoog opzet is betekenisvol. Het publieksgebeuren vond plaats in een sfeervolle ruimte – het Tijdscafé – die apart van de tentoonstelling werd opgebouwd. De waarachtigheid die uitgaat van de kunstwerken werd zo niet rechtstreeks bevraagd, maar spoorde de performers en hun publiek net aan tot zelfreflectie. Niet zozeer de kunst, maar iedereen die het Tijdcafé binnenwandelde, werd het onderwerp van de

verschillende gesprekken.
Tegelijk stelde 'Time is Wit.h us' vragen rond het collectioneren en conserveren van het werk van mensen met beperking. Dat werd verbeeld door de suppoost met witte handschoenen die het publiek een inkijk gaf in de verschillende agenda's. Door de witte handschoenen en de zorgvuldige benadering ontstond de associatie met uiterst waardevolle en historische stukken. Ook de geplande verkoop van de agenda's refereerde aan deze vragen. Zal het belang en de waardering voor de artistieke praktijken van mensen met een beperking met de tijd groeien? Of worden ze alleen gewaardeerd als ze op de markt worden gebracht aan de juist prijs?

"***Maatschappelijk debat hoeft niet over grootse dingen te gaan,*** *het kan ook met kleine, intieme gesprekken.*" (Els Vermeersch, artistiek medewerker Wit.h vzw)

Strategische allianties

Voor Wit.h is het belangrijk om allianties aan te gaan met uiteenlopende kunstenaars en kunstenorganisaties. Samenwerking en partnerschap zijn niet zozeer gericht op het vergroten van het symbolisch kapitaal van de organisatie, wel op een gelijkwaardige positioneren van de kunstenaars waarmee Wit.h werkt in het bredere kunstenveld. De artistieke praktijken van mensen met een beperking worden vaak benaderd als een perifere niche binnen de kunsten, zonder veel aandacht voor ontwikkelings- en presentatiekansen van individuele kunstenaars. Allianties worden vooral aangegaan met het oog op het vergroten van deze kansen.
Andere, maar evenzeer noodzakelijke allianties bevinden zich in de onmiddellijke omgeving van de kunstenaar met een beperking: ouders en familieleden, directies en medewerkers van de zorgvoorzieningen, atelierbegeleiders. Deze omgeving oefent een sterke invloed uit op de ruimte die mensen met een beperking krijgen om zich professioneel te ontwikkelen. Deze allianties vergen geduldige, trage en complexe communicatie en mediatie. De artistieke groei van een persoon met een beperking voltrekt zich ook binnen deze allianties, iets waar Wit.h veel tijd en energie in investeert.

Wit.h verankert zich in de stad en in Overleie, een volksbuurt die de laatste jaren flink veranderde. 'Time is Wit.h us' vindt plaats in een voormalig privéhospitaal dat leeg kwam te staan.
Het gebouw wordt beheerd door de stedelijke gebiedswerking, die het tijdelijk in gebruik geeft aan Wit.h. Als tegenprestatie vraagt de stad om de buurt te betrekken in de publieksmomenten. Voor Wit.h is dat een nieuwe uitdaging. Ook wordt er samengewerkt met een stedelijk houtatelier voor studenten die in deeltijd studeren. Zij bouwen o.a. installaties en tentoonstellingswanden voor de organisatie.

"***Wij kunstenaars moeten niets, wij zijn geheel nutteloos, maar per definitie vreselijk nuttig.*** *Hoe nuttelozer we ons opstellen, hoe meer we voor elkaar krijgen. Hoe doelgerichter, hoe minder.*" (Luc Vandierendonck, artistiek leider Wit.h vzw)

Meer informatie over Wit.h vzw:
→ www.vzwwith.org

KLEINVERHAAL & BIBLIOTHEEK OOSTENDE

BAKEN STADSLABO

Een participatief onderzoek naar de stad van de toekomst

Foto: kleinVerhaal

Al jaren zet de bibliotheek Kris Lambert in Oostende in op vorming rond digitale geletterdheid en het verkleinen van de digitale kloof.
Via een openbare aanbesteding kwam deze opdracht in 2012 in handen van kleinVerhaal, een multidisciplinaire sociaal-artistieke organisatie in Oostende. De bibliotheek wilde hiermee nieuw leven te blazen in het verhaal rond e-inclusie. De ploeg van kleinVerhaal twijfelde bij aanvang over deze opdracht omdat haar expertise veeleer creatie is dan wel vorming rond e-inclusie. Maar de diversiteit in de vele bibliotheekbezoekers en de kracht om via de kunsten ontmoetingen tussen al deze groepen te organiseren, bleek een relevante uitdaging voor haar sociaal-artistieke praktijk. De samenwerking tussen de bibliotheek Kris Lambert en kleinVerhaal kreeg als werktitel 'Baken'. Het werd een combinatie van artistieke ateliers, vormingsmomenten en een instuif. Intussen werd de samenwerking verlengd en is kleinVerhaal reeds drie jaar actief als partner van de bibliotheek Kris Lambert. Het meest recente project binnen 'Baken' heet 'stadslabo'. Vanuit dit labo wordt met de meest uiteenlopende vertegenwoordiging aan burgers uit Oostende nagedacht over de toekomst van de stad en via verschillende kunstdisciplines wordt deze toekomst verbeeld.

Vier kwaliteiten uitgelicht

► *Contextueel*

Omdat kleinVerhaal via de kunsten wilde inzetten op ontmoeting tussen heel diverse mensen, koos men om te werken rond een collectief onderwerp, een thema waar vele Oostendenaars zich mee verbonden voelen. In een eerste reeks ateliers werd gewerkt rond het thema overstroming (*the flood*). Naast de vele kansen vormt het water voor Oostendenaars evenzeer een bedreiging (*cfr de grote overstroming in Oostende in 1953*). Na deze eerste reeks koos men een nieuw inhoudelijk thema: 'het Oostende van de toekomst'. Zo ontwikkelde de stad in voorgaande jaren 'het Groen Lint', een visionaire publieke groene ruimte rond de stad Oostende. Eveneens staan er diverse stadsontwikkelingsprojecten op stapel die voor stevige discussies zorgen binnen de stad. Deze plannen hebben veel impact op haar bewoners maar worden vooral op beleidsniveau en met kleine groepen experts bedacht. 'Baken stadslabo' ambieert om de mening en visie van diverse burgers een vorm te geven en een dialoog op te zetten tussen inwoners, experts en beleid via een collectief verbeelden van de toekomst van Oostende.

► *Artistiek*

De artistieke ateliers zijn de motor voor het project 'Baken'. In functie van de nieuwe reeks, 'Baken stadslabo', engageerde kleinVerhaal beeldend kunstenaar Vincent Laute. Hij verwerkt via het ontwerpen en bouwen van maquettes op een speelse wijze maatschappijkritiek. Samen met Oostendenaars wilde men in eerste instantie, via het bouwen van maquettes, het Oostende van de toekomst concreet vorm geven. Karen Dick, medewerker van kleinVerhaal, rekruteerde deelnemers en coachte hen doorheen dit proces. Zij organiseerde in overleg met de kunstenaar de ateliers van waaruit in alle vrijheid

geëxperimenteerd kan worden met alle mogelijke vormen die de stad zou kunnen aannemen.

► *Participatief*

Het idee achter 'Baken stadslabo' is dat de meest uiteenlopende vertegenwoordiging van Oostendenaars onder artistieke begeleiding de toekomst van hun stad verbeelden. Deze Oostendenaars melden zich echter niet vanzelf. Men organiseerde hiervoor een uitgekiend aanbod aan laagdrempelige activiteiten en verschillende instapmomenten. Via verschillende insteken werd de stad Oostende benaderd en werden potentiële deelnemers getriggerd: de theatervoorstelling 'Rabot 4-358' van Simon Allemeersch, een stadswandeling door de geschiedenis van Oostende heen, een open atelier rond architectuur, een tekenmarathon met beeldend kunstenares Sofie Van der Linden... Langzamerhand verzamelde zich een ploeg aan deelnemers: mensen die zin hadden om mee te denken over hun stad, anderen dan weer in functie van het artistieke verhaal of omwille van de ontmoetingen en het vormen van een groep. De ateliers werden georganiseerd in het midden van de bibliotheek en de resultaten, de maquettes, bleven zichtbaar voor de vele bibliotheekbezoekers. Zo kon dit publiek de voortdurend veranderende maquettes zien en suggesties en commentaren geven via post-its. Gelijktijdig organiseerde kleinVerhaal wekelijks instuifmomenten, eveneens op een centrale plek in de bibliotheek, waar mensen terecht konden met algemene vragen rond ICT en specifieke technische skills konden oefenen die bruikbaar waren in de artistieke ateliers.

"***Het publieke debat werd gevoerd op de maquettes zelf via briefjes die bibliotheekbezoekers erbij konden leggen.*** *Dat gaf soms grappige contradicties, waarbij iemand pleit voor een autovrij Oostende en iemand anders er een briefje naast legt met de vraag voor meer parking. Zo komt er een publiek debat op gang.*" (Karen Dick, artistiek medewerker kleinVerhaal)

► *Transformatief*

Na drie maanden van overleg, artistiek onderzoek, experimenteren en bouwen, presenteerden de deelnemers hun Oostende. De gerealiseerde maquettes en bijhorend onderzoek werden getoond aan een breed publiek tijdens de tentoonstelling 'Stad in de Steigers'. Zowel beleid, stadsarchitecten, stedelijke partners als het regulier publiek werden hierop uitgenodigd. Kunstenaars, makers, beleid en burgers gingen naar aanleiding van de expo in dialoog met elkaar, via de kunsten en met de toekomst van de stad als gemeenschappelijke basis. Voor beleidsmakers en experts in stadsontwikkeling was deze tentoonstelling en bijhorend debat een openbaring. Zij tekenden enthousiast in op dit debat en voelden meteen het potentieel en de kansen in het 'van onderuit' werken.

Strategische allianties

De vraag om in te zetten op artistieke projecten met bibliotheekbezoekers startte vanuit de bibliotheek en de samenwerking met kleinVerhaal loopt intussen al drie jaar. In die tijd is er een hele weg afgelegd. Een dialoog werd opgezet en het sociaal-artistiek werk

vond zijn plek in deze samenwerking. Beide organisaties engageerden zich in dit verhaal en groeiden naar elkaar toe. In respect voor beide identiteiten werd ruimte gecreëerd en een gezamenlijke visie ontwikkeld die zijn effect heeft op de diverse domeinen van dit project: strategisch, communicatief, inhoudelijk en organisatorisch. Waar de ateliers aanvankelijk in een apart lokaal doorgingen, buiten de centrale ontmoetingsplek van de bibliotheek, zit men vandaag letterlijk middenin de bibliotheek. Hierdoor wordt het project, het bijhorende proces en het uiteindelijke eindresultaat veel zichtbaarder. Dit werk leidt dan ook meteen tot een dynamiek bij het bredere publiek van de bibliotheek. Ook het draagvlak bij de medewerkers van de bibliotheek groeit. Zij kennen immers het project, komen naar de presentaties en verwijzen potentiële deelnemers intussen door. Ook kleinVerhaal is intussen overtuigd van het potentieel van de samenwerking. De bibliotheek als kwaliteitsvolle ontmoetingsplek biedt volop kansen.

"***Beleid is hard nodig in ons verhaal. Je hebt een maatschappelijk draagvlak nodig:*** *deelnemers, kunstenaars, middenveld en beleid. Daar moet je even veel energie in steken als in je deelnemers. Dat betekent helemaal niet dat je je ziel verkoopt, maar ze moeten weten waar je mee bezig bent. Dat lezen ze niet in boekjes, maar wel door te praten met mensen, je werking te bezoeken en dan ineens zien zij waar het over gaat. Ze voelen de warmte.*" (Hans Dewitte, artistiek leider kleinVerhaal)

Meer informatie over het project Baken:
→ www.bakenoostende.be

Foto: kleinVerhaal

ZEEUWSE GRONDEN & KUNSTENAARSCOLLECTIEF

COLTEK

Een vrijplaats voor mensen mét en zonder een psychiatrische achtergrond

Het Collectief Terneuzense Kunstenaars is een vereniging met een kleinschalig atelier in Terneuzen. Het is toegankelijk voor iedereen die zich serieus bezig wil houden met beeldende kunst. Het werd in '99 opgericht door een aantal kunstenaars met een psychiatrische achtergrond. Inmiddels heeft het een doorstart gemaakt met aan het roer Rita Van Amersfoort, Sara van de Wege en Herman Loof als belangrijkste vertegenwoordigers. Het atelier wordt permanent gebruikt door de kerngroep van kunstenaars en is daarnaast vier middagen per week open voor een bredere groep van ongeveer vijftien kunstbeoefenaars. Er werken nog steeds kunstenaars met en zonder een psychiatrische achtergrond.

COLTEK heeft naast een artistieke ook een maatschappelijke doelstelling. Uitdrukkelijk geen therapeutische. Zij wil een vrijplaats zijn voor mensen met een psychiatrische achtergrond: een regulier kunstatelier zo min mogelijk met een 'GGZ stempel'(Geestelijke Gezondheidszorg) en zo veel mogelijk midden in de samenleving. De locatie is inderdaad een laagdrempelige voorziening midden in een woonwijk nabij het centrum. Achter de schermen is er een samenwerkingsrelatie met Zeeuwse Gronden, een innovatieve geestelijke gezondheidszorgorganisatie. De woonlocaties van Zeeuwse Gronden en de organisatie van de zorg maken het mogelijk dat mensen die anders hun leven lang aangewezen zouden zijn op een verblijf in een psychiatrisch ziekenhuis in hun eigen gemeente van herkomst kunnen wonen. In de relatie met COLTEK draagt Zeeuwse Gronden zorg voor de kosten van de atelierruimte en de cursistenadministratie. De kunstenaars leveren als tegenprestatie een artistieke vrijplaats en creatieve ondersteuning aan cliënten die affiniteit hebben met beeldende kunst en zich hier verder in willen ontwikkelen. Deelnemers komen zowel vanuit Zeeuwse Gronden als vanuit andere instanties.

Vier kwaliteiten uitgelicht

► *Contextueel*

COLTEK en Zeeuwse Gronden delen dezelfde visie: iedere burger heeft het recht op een eigen ruimte in de maatschappij en het recht om zich uit te drukken. Mensen met een psychiatrische achtergrond moeten ook zoveel mogelijk in de burgersamenleving kunnen participeren met gewone sociale relaties, invloed in het publieke domein en toegang tot reguliere maatschappelijke voorzieningen. Zeeuwse Gronden is ook echt vanuit dat ideaal ontstaan, met Jan van Blarikom als initiatiefnemer en directeur die al langere tijd heel innovatief en slagvaardig is op dat terrein. Tot voor kort was dit een tegendraads discours, maar plotseling lijkt het naadloos te passen bij de nieuwe agenda van de centrale overheid die nu alle vormen van zorg radicaal wil vermaatschappelijken en de kwetsbare burger 'in zijn kracht' wil zetten. Het is echter duidelijk dat de overheid ook en vooral een zeer pragmatisch motief heeft voor deze 'kanteling', namelijk de ambitie om de kosten van de zorg sterk te beteugelen. Tot nu toe zien we vooral afbraak van voorzieningen en geen opbouw van programma's die de noodzakelijke empowerment zouden kunnen bevorderen. Voor organisa-

ties als COLTEK en Zeeuwse Gronden vraagt het stuurmanskunst om te anticiperen op de kansen die hun koploperpositie hen biedt zonder hun integriteit te verliezen.
Beide organisaties vonden elkaar toen een provinciale subsidieregeling voor re-integratie over ging naar de gemeenteen de gemeente vervolgens het project niet wilde continueren. Vanaf dat moment ontstond de ruilverhouding en 'LAT' relatie tussen COLTEK en Zeeuwse Gronden.

"***Als je alleen denkt in termen van financieel rendement dan zou dit atelier niet kunnen bestaan.*** *Maar het bestaan van een dergelijke vrijplaats vertegenwoordigt voor ons wel een grote waarde. Als we dat dan in stand kunnen houden op basis van een dergelijke ruilafspraak dan doen we dat. Eén van de krachten van Zeeuwse Gronden is gelukkig dat we wat dat betreft heel slagvaardig zijn. Als het belangrijk is, dan niet te veel praten, maar gewoon doen.*"(Miranda Dieleman, Afdelingshoofd Zeeuwse Gronden)

► *Artistiek*

Bij COLTEK wordt geen participatieve kunst gemaakt in de zin dat kunstenaars zich verbinden met een brongroep en in co-creatie tot een kunstproductie komen. Alle kunstenaars, cliënten van Zeeuwse Gronden en deelnemers vanuit de wijk werken individueel aan een eigen werkstuk. De onderlinge bemoeienis beperkt zich tot informele feedback op elkaars werk zoals dat gaat in een atelier setting. Dit zorgt voor kennisoverdracht, voedt en daagt uit tot het leggen van verbindingen.

"***Wij nodigen mensen niet uit om mee te werken aan een participatief kunstwerk.*** *Juist in het autonome artistieke werk kan het 'anders zijn' de bron worden van kracht en vernieuwing. We ondersteunen hen, maar laten hen volledig vrij in hun creatieproces.*" (Rita Van Amersfoort, kunstenaar bij COLTEK)

► *Participatief*

Het participatieve karakter bestaat er uit dat COLTEK mensen met én zonder psychiatrische achtergrond als vanzelfsprekend naast elkaar in een vrije ruimte en op gelijke voet aan het werk zijn. Het label 'outsider art' wordt daarom over het algemeen bewust gemeden. De maatschappelijke functie wordt verder uitgebouwd door het aanbieden van workshops voor kinderen en volwassenen uit de buurt in samenwerking met de wijkraad. Daarnaast worden schilderijen uitgeleend aan instellingen en bedrijven, treedt het collectief naar buiten met exposities en wordt er aangehaakt bij evenementen van derden. De omvang van deze activiteiten is echter vrij beperkt omdat er weinig middelen zijn om dit te organiseren en het dus in hoge mate leunt op vrijwillige inzet van een beperkt aantal mensen.

► *Transformatief*

In het streven naar nieuwe relaties en nieuwe beelden tussen mensen mét en zonder een psychiatrische achtergrond kan je in principe twee wegen bewandelen. COLTEK benoemt de verschillen bewust niet zodat er – vanuit een gelijkwaardige situatie – onderlinge relaties en beelden kunnen ontstaan die zo min mogelijk belast worden door vooroordelen. Dat kan

zeker bijdragen aan empowerment op persoonlijk niveau. Empowerment op maatschappelijk niveau is wellicht meer gediend met projecten waarbij de verschillen of de vooroordelen juist wel worden geadresseerd. Familie, gemeenschap en het publiek worden dan meer expliciet uitgedaagd om zich daar op een nieuwe manier toe te verhouden. Voor COLTEK is dat moeilijk te combineren maar voor Zeeuwse Gronden zou het een aanvullende insteek kunnen zijn die ook past bij haar eigen filosofie: *''Het doel is niet 'destigmatiseren' door voor te wenden dat een psychiatrische ziekte gewoon' is. Een psychiatrische ziekte is niet gewoon. Vaak brengt die ernstige beperkingen met zich mee en verwarring rond de eigen identiteit. Zeeuwse Gronden wil mensen in hun 'anders zijn' een gewone plaats in de samenleving geven.''* (Website Zeeuwse Gronden).

*''**Het is waar dat bij een succesvolle kunstenaar de kans relatief groot is dat hij/zij een psychiatrische ziekte heeft.** Vooral manisch depressieve klachten komen relatief vaak voor. Andersom is het niet waar dat als je manisch depressief bent, er een grote kans is dat je een succesvol kunstenaar gaat worden. We moeten de relatie kunst en psychiatrie niet romantiseren. Een dergelijke psychiatrische ziekte is toch vooral heel lastig om te hebben en trekt een zware wissel op je leven.''* (Jan van Blarikom, directeur Zeeuwse Gronden)

Strategische allianties

Sinds kort zijn er verkennende samenwerkingen en gesprekken met Toonbeeld, het centrum voor de Kunsten in Terneuzen. Vanuit welke agenda/noodzaak ontstaat deze samenwerking? Toonbeeld werkte tot voor kort onafhankelijk van andere organisaties en sterk aanbodgericht naar haar doelgroep. Zij zijn blij met het contact met COLTEK omdat het maakt dat ze zo meer 'over de schutting' gaan kijken. Ook slagen ze er moeilijk in om diverse doelgroepen te bereiken, ook al is hun visie dat ze openstaan voor iedereen. Hiervoor is een samenwerking met COLTEK ook een meerwaarde. Een psychiatrische instelling, een kunstenaarscollectief, een centrum voor de kunsten; het zijn allemaal organisaties die tot voor kort functioneerden als geïsoleerde eilandjes. Niet in de laatste plaats vanwege even verschotte en gespecialiseerde overheidssubsidies. Die vallen nu deels weg. Je maatschappelijke legitimiteit en toegang tot subsidies ontleen je nu aan de mate waarin je een onmisbare schakel bent in gemeentelijke netwerken, liefst nog tussen verschillende sectoren.

*''**Het komt erop neer dat je jezelf als organisatie opnieuw moet uitvinden.** Willen we cursussen blijven geven of wil ik me meer gaan verbinden met de wijk? Je moet keuzes durven maken, tot nieuwe combinaties komen. En wil je die waarmaken, dan moet je ook arbeidskracht vrijmaken in je organisatie en investeren in nieuwe relaties met andere sectoren''* (Han Eygenraam, interim directeur Kunsteducatie Walcheren)

Meer informatie over COLTEK:
→ www.zeeuwsegronden.nl/voor-kunst-met-een-hart-kom-naar-coltek

Foto: Anda van Riet

CBK ZEELAND

KROT OF KANS

Krimp vraagt om verbeeldingskracht

Foto: Mariolein Boterenbrood

CBK Zeeland is de provinciale steunfunctie voor beeldende kunsten, vormgeving en architectuur. De organisatie ondersteunt en informeert kunstenaars, vormgevers en architecten, stimuleert de onderlinge samenwerking en brengt hun werk onder de aandacht van een breed publiek. In strikte zin zijn participatieve kunstpraktijken vooralsnog van ondergeschikt belang geweest in het netwerk en de activiteiten van het CBK-Zeeland. Het centrum heeft echter wel een lange geschiedenis van projecten die midden in de samenleving staan, die raken aan maatschappelijke thema's en die in samenwerking met maatschappelijke partners tot stand worden gebracht. Recente voorbeelden zijn het project 'Façade' ('over het private en het publieke, de binnen- en de buitenruimte') en het monumentale land art-project 'Polderpeil' ('Boeren, bollen en beton'). CBK Zeeland heeft daarnaast ook het project 'Krot of Kans' ontwikkelt dat echt direct raakt aan een belangrijke transitie in de regio: krimp.

Vier kwaliteiten uitgelicht

► *Contextueel*

De maatschappelijke noodzaak voor het project 'Krot of Kans' ligt erin dat Zeeuws-Vlaanderen een top-krimpregio is (naast Limburg en Oost-Groningen). De bevolking vergrijst, de jeugd trekt weg, en voorzieningen komen onder druk te staan. Veel woningen komen leeg te staan en men krijgt ze niet meer of zeer moeizaam verkocht of verhuurd. Het mechanisme is eenvoudig te begrijpen en je kunt het lijdzaam laten gebeuren. Je kunt echter ook zoeken naar alternatieve scenario's. De titel laat niets te raden over: laat je deze huizen verkrotten of ga je op zoek naar nieuwe kansen? CBK Zeeland ging die uitdaging in 2011 aan. De formule is eenvoudig: nodig creatieve denkers en doeners uit om tijdelijk een dergelijk 'krot' te betrekken en daag ze uit om op zoek te gaan naar kansen: reflecteren en experimenteren op de plek, in de context, in samenspel met de sociale en fysieke omgeving. Zo werden in Zeeuws-Vlaanderen vier gemeenten aangedaan: in Oostburg, Sas van Gent, Terhole en Axel. Woningcorporaties stelden een leegstaande woning beschikbaar – vaak nog met het interieur erbij – en CBK Zeeland ging op zoek naar de juiste mensen. Na een verblijf van één tot meerdere weken werden de bevindingen ter plekke gepresenteerd. De voortgang werd bijgehouden op een website en tot slot gedocumenteerd in een box met mooi verzorgde boekjes. Tijdens de Community of Practice is het project verhuisd naar Schouwen-Duiveland. Daar heet het 'Van knoop naar knop' (met een verwijzing naar het Zeeuwse symbool). Eerst met een woning in het dorp Zonnemaire en later in de stad Zierikzee. De context is op Schouwen-Duiveland anders, omdat de krimp daar minder ver gevorderd is. Zierikzee kampt vooral met het grote contrast tussen wel en geen toeristenseizoen en wat dat doet met de identiteit en de bezettingsgraad van winkels en woningen.

"***Wij dachten: als je nu eens bij de mensen zelf gaat zitten, bij de mensen in de buurt: wat hoor je dan?*** *Welke problemen zijn er, welke kansen openbaren zich? Dat is een formule die werkt, in een vertrouwde*

omgeving waarin de buurtbewoners de experts zijn''. (Kathrin Ginsberg, directeur CBK Zeeland)

► *Artistiek*

De gasten zijn niet alleen kunstenaars, maar ook architecten, schrijvers en filosofen die soms uit de regio, maar vaker van ver komen. Later in Zierikzee werken ook de gemeenteambtenaren en de redactie van de regionale krant als 'gast' vanuit het perspectief van de leegstaande ruimte. De leegstaande huizen bieden ruimte aan mensen met een andere blik, maar roepen ook een andere manier van kijken op bij mensen die er dagelijks wonen en werken.

☙ ''***Mijn manier om een gebied te verkennen is door erdoorheen te spiralen.*** *Het raam van het huisje heb ik met karnemelk dicht gekalkt met een roller, en er toen weer een spiraal uitgekrabd met een mesje. Overdag ging ik in cirkels rond het huis op verkenning. Ik nam foto's en projecteerde die 's avonds op het raam. Ik voerde gesprekken met bewoners, boeren en onderzoekers over de beelden die ik verzamelde: de oude dijken als beeldhouwwerken, de choreografie van de boer, de gewassen op het land. In Zonnemaire zijn geen winkels meer. Iedereen neemt de auto om naar grotere winkels te rijden. Maar ik projecteerde streekproducten op het raam alsof je ze zo zou kunnen kopen''.* (Marjolijn Boterenbrood, beeldend kunstenaar)

► *Participatief*

Iedere gast werkt op zijn eigen manier. Er wordt weinig van bovenaf gestuurd. Sommige gasten richten zich sterk op de fysieke omgeving. Anderen meer op de sociale omgeving. Sommige richten zich sterk op zichzelf, anderen zijn voortdurend in contact met de lokale gemeenschap. Uiteindelijk is er altijd een moment van presentatie. Soms vooral met omwonenden, vaak ook met professionals. Tijdens de Community of Practice leidt dat tot een discussie over de veranderstrategie van 'Krot of Kans'. Wat zijn mogelijke scenario's en voor welke wordt hier gekozen? Gaat het om reflectie of ook om actie? Is de blik van de buitenstaander niet te vluchtig en te vrijblijvend? Werkt deze speelruimte vooral voor professionals of ook en vooral voor burgers? Kan het één zonder het ander? Is het haalbaar om deze werelden bij elkaar te brengen? In Zeeuws-Vlaanderen is wat dat betreft veel gebeurd. In Schouwen-Duiveland is het project wellicht nog te kort bezig om iets te kunnen zeggen over wat het project teweeg brengt. Wat waarschijnlijk ook meespeelt is dat het project daar minder urgent is dan in Zeeuws-Vlaanderen. Het heeft al wel direct geleid tot eigen initiatieven van omwonenden m.b.t. het gezamenlijk verbeteren van hun eigen omgeving.

☙ ''***Schouwen-Duiveland is een anticipeerregio: er wordt krimp verwacht.*** *Dat maakt het betrekken van mensen extra lastig, want ze zien de noodzaak nog niet. Het besef is nog niet doorgedrongen dus ben je een boodschapper van slecht nieuws dat nog niet aan den lijve wordt ondervonden''.* (André Kwakernaak, projectcoördinator Krot of Kans)

► *Transformatief*

De korte interventies genereren wel nieuwe beelden en er vinden nieuwe

ontmoetingen plaats. Maar leidt dat dan ook echt tot verandering? En wat zou dat dan moeten zijn? In een aantal gevallen houdt het project niet op na de periode dat iemand in een huis verblijft. Het blijkt een kiem te zijn voor een proces dat pas na vertrek echt op gang komt. Vooral in Zeeuws-Vlaanderen zijn er concrete ontwikkelingen uit voort gekomen. Bijvoorbeeld de introductie van kluswoningen in Sluis met het project 'Upgrade': particulieren kunnen geld lenen en op een goedkope manier saneren, en in Hulst is een veel beter contact tussen de gemeente en particuliere huizenbezitters ontstaan. In Zierikzee is nog iets anders gaande: zodra 'Krot of Kans' een pand heeft betrokken, is er al snel ook een geïnteresseerde huurder of koper. Mooi voor de eigenaar, maar een bron van onrust voor het project. Toeval of niet: het roept in ieder geval de vraag op of een project als 'Krot of Kans' als functie heeft om op een alternatieve manier waarde te creëren binnen het bestaande systeem – bij wijze van reparatie – of dat het een zoektocht is naar alternatieve systemen, een fundamenteel nieuw antwoord op de gesignaleerde transitie.

"***Kan je iets doen met die panden zonder je in te schrijven in de gevestigde marktlogica?*** *Is het doel nu om die huizen verkocht te krijgen of wil je andere manieren van samenleven onderzoeken?*" (Vraag van één van de deelnemers aan de expeditie)

Strategische allianties

CBK Zeeland wil zich de komende jaren intensief blijven inzetten op de rol van kunst in transitie. De projecten 'Krot of Kans' en 'Van knoop tot knop' blijven daarbij een bron van inspiratie. Samenwerking met maatschappelijke partners en reflecteren op maatschappelijke thema's wint alleen maar verder aan belang. Een interessant leeraspect van het project is dat samenwerking met partners op niveau van deelprojecten (zoals een woningcorporatie die een pand beschikbaar stelt) relatief vluchtig en vrijblijvend kan blijven. Daarmee heb je niet meteen een programmatische betrokkenheid en een duurzame strategische alliantie. De tol van dat laatste zou echter kunnen zijn dat je meer keuzes moet maken ten aanzien van een aantal principiële vragen. Wil je 'het systeem' repareren of transformeren? Ga je allianties aan met de systeemwereld of de leefwereld? Een culturele partij zal deze vragen juist graag open willen houden in een voortdurend discours. De kans is echter groot dat maatschappelijke partners de behoefte hebben om daar positie in te kiezen. De vraag is hoe je daar vervolgens mee omgaat.

Meer informatie over CBK Zeeland en 'Krot of Kans' vind je op
→ www.krotofkans.nl
→ www.cbkzeeland.nl

WIJKTHEATER MIDDELBURG

DE KANTELING

Kantelt u mee?

Foto: Sharmaine Mariana

'De Kanteling' is een interactieve voorstelling met als thema 'de participatiesamenleving', gespeeld voor en door bewoners van Middelburg. Tijdens de expedities van de Community of Practice was het nog een droom, een half jaar later is het werkelijkheid met een serie van 12 voorstellingen in alle wijken van Middelburg. Wijktheater Middelburg is een burgerinitiatief van Mariska Burger en Ron Lubbersen, ondersteund door Stichting Welzijn Middelburg (SWM), de provinciale steunfunctie Scoop en mede mogelijk gemaakt door de Rabobank en de provincie Zeeland. Het initiatief is in zekere zin zelf een exponent van de Kanteling. Ron Lubbersen werkt sinds jaar en dag voor Scoop, Mariska Burger voor SWM. Ze hebben dit echter op de eerste plaats als burgers geïnitieerd. Pas in tweede instantie proberen zij hun eigen organisaties medeplichtig te maken aan deze participatieve kunstpraktijk. Het begint nu als een project, maar het mag wat hen betreft uitgroeien tot een meer structurele ontwikkeling van wijktheater in Zeeland.

Vier kwaliteiten uitgelicht

► *Contextueel*

De aanleiding van de voorstelling 'De Kanteling' is de ingrijpende veranderingen in de wereld van zorg en welzijn. Met de invoering van de Wet Maatschappelijke Diensterverlening (WMO), een tegelijk decentraliserende en terugtrekkende overheid, de bezuinigingen en de Koninklijke afkondiging van de 'participatiesamenleving' is niets meer wat het was. Burgers moeten steeds meer zelf oplossen. En dit is nog maar het begin. In het publieke debat wordt dit ook wel 'De Kanteling' genoemd. Het publieke debat woedt echter vooral op televisie en in de kranten. In de dagelijkse werkelijkheid wordt de burger toch vooral geconfronteerd met schijnbaar onafwendbare 'matters of fact' en is er weinig ruimte voor een dialoog over de 'matters of concern' die daar aan verbonden zijn. De interactieve theatervoorstelling biedt daarvoor juist wel gelegenheid. Het biedt niet alleen een platform om er over te praten maar ook een speelruimte om verschillende scenario's uit te proberen. Midden in de wijk waar alles 'speelt'.

☜ "***De Kanteling, de Kanteling; u moest meer zelf en dus uw eigen ding.*** *En voor u het wist, zit u er middenin, de Kanteling, de Kanteling. U doet meer samen en dat geeft meer swing. De Kanteling, de Kanteling!*" (Passage uit het openings- en slotlied van de voorstelling op de wijs van de Conny Stuart-hit 'Herr Heinzelmann')

► *Artistiek*

In hun keuze voor wijktheater zijn Mariska en Ron geïnspireerd door Stut Theater in Utrecht, één van de pioniers in Nederland. Qua speelwijze is hun aanpak echter meer verwant aan het forumtheater van Formaat in Rotterdam en de methodiek van Augusto Boal. Het is geen reguliere theatervoorstelling, maar een collage van scènes die eerst vrij extreem worden neergezet, waarna het publiek wordt uitgedaagd om zelf alternatieve scenario's en teksten aan te reiken. Deze worden dan ter plekke uitgespeeld en ook weer besproken. Ron is de 'joker' die het gesprek met het publiek aangaat en die de ingrepen modereert.

Verschillende ervaringen en scenario's met betrekking tot mantelzorg, burenhulp en keukentafelgesprekken komen zo aan de orde in een wervelende show van scènes en situaties. Het gevaar van deze vorm van theater is dat het ontaardt in een amateuristische kluchtige aanpak, zwart-wit tegenstellingen met 'good and bad guys' en een één dimensionale moraal die het publiek in de mond krijgt gelegd. Wijktheater Middelburg weet deze klippen glansrijk te omzeilen. De scènes worden strak uitgespeeld. De spelers zijn overtuigend in hun rol en het publiek kan zich met beide protagonisten identificeren.

"***Moeder kan de krant niet meer lezen. De letters dansen voor haar ogen.*** *Die loep die haar zoon voor haar heeft meegebracht? Nee, die gebruikt ze niet, dat ding is veel te zwaar en dan krijgt ze weer last van haar hand. En dat alarmapparaatje hangt ze ook niet om haar nek, ook al zo'n zwaar ding. Nee, dan de mooie sierlijke kettinkjes die ze vroeger van haar man cadeau kreeg. Nog zes maaltijden in de koelkast? Waarom ze die niet opeet? Omdat ze veel te zout zijn. Zoon zucht en weet het ook niet meer. Hij bedoelt het toch goed. Hij komt één keer in de veertien dagen op bezoek, meer niet want hij heeft een drukke baan. En moeder zou toch ook best zelf eens met andere mensen in de flat contact kunnen leggen?"*

► *Participatief*

De voorstelling is in meerdere opzichten participatief. Scènes zijn uit het leven gegrepen van de spelers zelf en hun sociale en professionele netwerk. Ze hebben zelf een zeer actieve inbreng gehad in het verzamelen van bronnen, het selecteren van het materiaal en de artistieke vertaalslag naar het publiek. Tijdens de voorstelling is er dan de zeer actieve inbreng van het publiek dat direct kan ingrijpen in het spel en in de gesprekken een schat aan eigen verhalen, ervaringen en oplossingen inbrengt. In de loop van de tournee krijgt dit dan nog een extra laag doordat de spelers scenario's uit eerdere voorstellingen weer meenemen in de volgende voorstelling en deze daar al dan niet bewust ook weer in verwerken.

"***Zij (het publiek) mogen 'stop' roepen en de moeder een andere, positievere tekst geven.*** *De spelers blijken heel vaardig in het uitvoeren van die regie-aanpassingen en uiteindelijk rolt er een mooi voorbeeld uit van 'hoe het ook anders kan' in zo'n situatie tussen moeder en zoon."*

► *Transformatief*

"***De luchtige toon van de scènes valt op. Is de praktijk vaak niet veel schrijnender?*** *"We willen het niet al te zwaar maken. Er moet ook humor inzitten", laat Burger desgevraagd weten. In die opzet blijkt de groep geslaagd: het spel levert vaak een lach op. Bovendien raken de situaties wel degelijk aan het vel van de toeschouwers, zo blijkt met een pittige discussie aan het slot van de voorstelling. „Ik heb me maar niet met het spel bemoeid, maar eigenlijk zou gezegd moeten worden dat het systeem erop gericht is iedereen te korten op het zorgverlening", laat een vrouw in het publiek weten. Zij komt met een hard praktijkvoorbeeld, waarin haar moeder met COPD (longziekte) tijdens*

het keukentafelgesprek te horen kreeg dat zij voortaan toch echt zelf maar stof moet gaan afnemen in huis. Twee andere aanwezigen – zogeheten vrijwillige burgeradviseurs – hebben veel betere ervaringen. Zij geven vaak steun bij die omstreden keukentafelgesprekken en hebben in de praktijk nog geen korting van zorgverlening meegemaakt.
Volgens hen komt het zelfs voor dat een extra uur huishoudelijke zorg wordt toegewezen of minder kosten in rekening worden gebracht. ''Nou we moeten niet doen alsof de kanteling een Walhalla is, het uitgangspunt blijft toch bezuiniging'', klinkt een volgende constatering vanuit de zaal. Achterin zit ook Johan Aalberts, wijkwethouder van Sint Laurens. Hij lijkt goed te luisteren. Voor wat het waard is natuurlijk. "De gemeenten krijgen het ook maar van bovenaf opgelegd'', klinkt ook vanuit het publiek. Het is duidelijk dat het wijktheater met 'Kantelt u mee?' de emoties aardig weet op te stuwen''.

Biedt deze voorstelling dan vooral een uitlaatklep voor emoties of gaat deze ook nog op een andere manier het verschil maken in de praktijk? Vooral met een succesvolle 'casting' van het publiek – met een mix van burgers, professionals en bestuurders – is de kans groot dat het bijdraagt aan meer inzicht in de positie en motieven van 'de ander', de dialoog daarover voedt, en zicht geeft op meerdere handelingsperspectieven. Is het transformatief? Het geeft de betrokkenen wellicht wat meer grip op de 'van buiten' opgelegde transformatie, maar of het de koers daarvan ook zal gaan beïnvloeden is de vraag.

Strategische allianties

Wijktheater Middelburg is een interessant fenomeen omdat het initiatief ontstaat op het raakvlak tussen de systeemwereld en de leefwereld. Twee koplopers uit het professionele werkveld van welzijn en cultuur starten dit als maatschappelijk initiatief en betrekken daar vervolgens wel weer hun professionele organisaties en netwerk bij. Geconfronteerd met een ingrijpende transitie en onder druk van stevige bezuinigingen zijn deze organisaties zelf nu moeilijk in staat tot een dergelijk initiatief. Potentieel is dit wel een mooi aangrijppunt voor hen om een strategische alliantie aan te gaan en te onderzoeken wat een dergelijke aanpak kan betekenen voor hun eigen beleid. Een ander denkbaar scenario is dat de initiatiefnemers een strategische alliantie aangaan met andere burgerinitiatieven. Dat zou de kans kunnen vergroten dat het wijktheater uitgroeit tot een laboratorium voor alternatieve transities, en vermindert het risico dat het vooral instrumenteel wordt ingezet als smeerolie voor de beleidsdoelstellingen in de systeemwereld.

De citaten zijn passages uit een recensie over de voorstelling in de wijk Sint Laurens door Ali Pankow, spil in het culturele veld van Zeeland en tot voor kort journalist van PZC, het regionale dagblad van Zeeland.

Samenstelling en regie van 'De Kanteling': Ron Lubbersen. Productie: Mariska Burger. Teksten & spel: Carla Roghair, Marianne Sinke, Ina Steenaard, Yvonne Lagas, Jeffrey Limburg, Floris-Jan Sietsema.

Meer informatie over het project 'De Kanteling'
→ www.welzijnmiddelburg.nl/in-de-wijk/wijktheater

NEDERLAND
NEDERLAND
Vera Verseput
van Hogendorpstr. 100 I
1051 BT Amsterdam
Lieve Vera,
ik zit op een bankje in de zon en schrijf je deze brief terwijl de
druiven van de stok om mij heen kiemen. Ik geloof dat ik me nu onbezorgder
voel dan toen ik jong was (ai is dat ook pit uit van de aardappel weer, maar,
ik wil het niet prijzen meer). Ik denk dat het geheim van de eeuwige
jeugd verstopt zit in de kern van de ui, net zoals die 2 kleine
uitgds die verstopt zaten onder alle schillen. Hoe verder je
de ui van zijn jasjes ontdoet, hoe dichter je komt bij de
(kwetsbare) naakte kern; de kern waaruit ook weer nieuw
leven kan ontstaan. Misschien zit daar bij mensen ook
iets dat eeuwig 'jong' en naakt en kwetsbaar zal blijven.
En hoe dichter je blijft bij je kern
(waar zit die eigenlijk?)
hoe onbezorgder je blijft...
ARTS

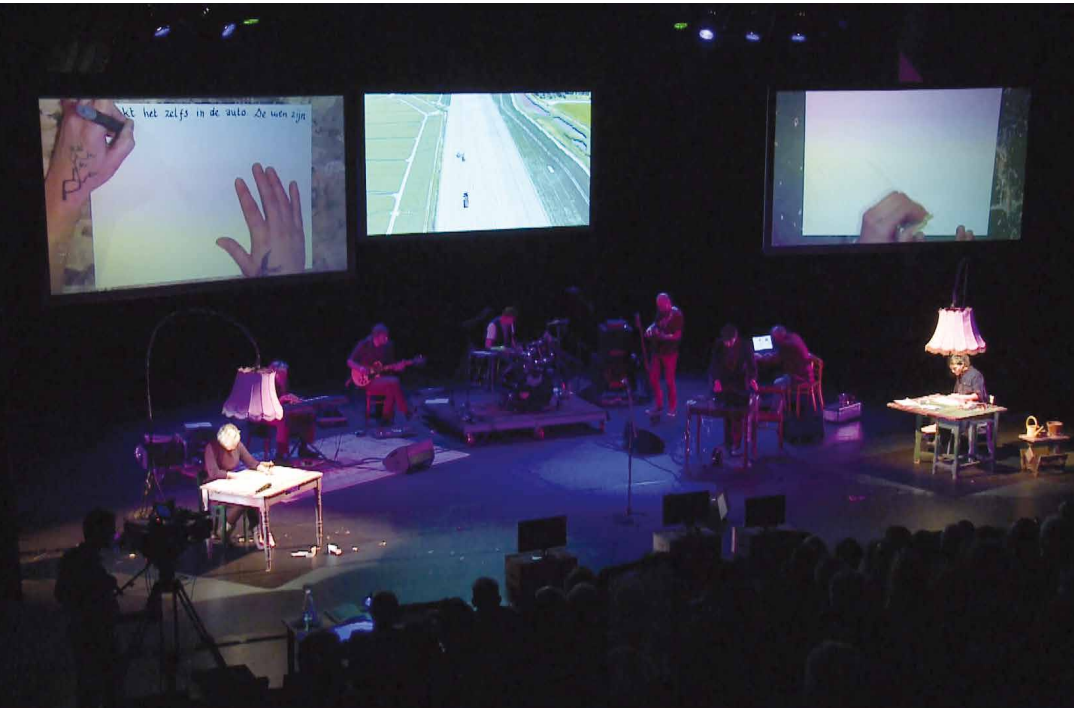

De derde expeditie van de Community of Practice werd afgesloten op het erf van Jaap Verseput in Zonnemaire met een diner pensant en een voorproef van de voorsteling 'Gulle Grond'.
'Gulle Grond' is een theater-muziek-teken-schrijf-licht-film voorstelling die geworteld is in Schouwen-Duiveland. Grond is oud en eeuwig, maar heeft tegelijkertijd de eeuwige jeugd.

Het programma 'Kunst in Transitie' werd mogelijk gemaakt door de Scheldemondraad, het permanent overlegplatform van de provincies Oost- en West-Vlaanderen (B) en Zeeland (NL) en de gemeenten in de Euregio Scheldemond. De Scheldemondraad wenst met dit project en andere projecten de grensoverschrijdende samenwerking te intensiveren en bruggen te bouwen tussen Vlamingen en Zeeuwen.

Een uitgave van Dēmos vzw & CAL-XL
Verantwoordelijke uitgever:
Dominique Nuyttens
Dēmos vzw – Sainctelettesquare 19
B-1000 Brussel
Ontwerp: Mark Schalken, de Ruimte ontwerpers

ISBN-NUMMER: 9789491938061
EAN: 9789491938061

Juni 2015

Deze publicatie vormt een tweeluik met het in april 2015 verschenen manifest voor participatieve kunstpraktijken.

An Van den Bergh *is stafmedewerker sociaal-artistiek werk bij Dēmos vzw. Dēmos vzw is als kenniscentrum actief in het Vlaams Participatiedecreet en zet in op het vernieuwen en verdiepen van de participatie van kansengroepen aan cultuur, jeugd en sport. -> www.demos.be*

Sikko Cleveringa *is programmaleider van CAL-XL, laboratorium voor kunst en samenleving. Vanuit deze landelijke netwerkorganisatie is hij intensief betrokken bij het aanjagen, ontwikkelen en uitvoeren van diverse vormen van scholing en onderzoek op het gebied van participatieve kunstpraktijken en nieuwe cultuurfuncties. -> www.cal-xl.nl*

"Elke praktijk speelt zich af in een andere context en is uniek in de keuzes die daarin worden gemaakt. In elk project ligt ook een uniek leerproces besloten dat tot voortschrijdend inzicht kan leiden."